

Nr 10

Utlåtande i anledning av motioner om kortvarigt frihetsberövande som påföljd för brott, m. m.

I de likalydande motionerna I: 388 av herr *Virgin m. fl.* och II: 448 av herr *Holmberg m. fl.* hemställs — i den del som behandlas i detta utlåtande — att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning angående införande i vårt reaktionssystem av en påföljd av typen kortvarigt frihetsberövande.

I motionerna framställs också yrkande om förbättring av målsägandes möjligheter att utfå skadestånd. I den delen behandlas motionerna av utskottet i utlåtandet 1969: 9.

Motionerna

Motiveringen till motionärernas hemställan återfinns i motionen II: 430. I det avsnitt varom här är fråga framhåller motionärerna följande.

Den snabbt växande ungdomsbrottsligheten medför speciella problem. Undersökningar har på ett övertygande sätt visat att kriminalitet bland ungdom inte är begränsad till en relativt liten personkrets. Den är tvärtom vanlig, så vanlig att den av många kriminologer betraktas som »normal». I regel är det emellertid därvid fråga om förhållandevis lindriga brott, huvudsakligen smärre egendomsbrott. Erfarenheten visar att det stora flertalet av dessa ungdomar utan särskilda åtgärder från samhällets sida upphör att bryta mot lagen, när de kommit över det mest problematiska åldersstadiet, vilket i regel är de lägre eller mellersta tonåren. Endast en relativt liten restkategori fixeras i kriminalitet.

Generellt sett torde nuvarande regler och praxis, vilka innebär en mild tillrättaförande och närmast stödjande attityd från samhällets sida, vara ändamålsenliga, såvitt det rör sig om enkla förstagångsfall eller eljest lindriga fall av lagöverträdelse. Undantagsvis eller då det rör sig om upprepad eller något mer avancerad kriminalitet kan en mer påtaglig samhällsreaktion vara erforderlig såsom en stoppsignal och för att med tillräcklig tydlighet markera att samhället inte kan tolerera brott. Nuvarande reaktionssystem saknar sådana påföljder. Detta kan medföra att en del ungdomar inte i ett tillräckligt tidigt skede får klart för sig att fortsatt brottslig aktivitet leder till en allvarlig situation för dem själva.

Vi anser att man borde överväga att komplettera det svenska påföljdssystemet med någon form av kortvarigt frihetsberövande, väsentligen avsett för unga lagöverträdare som är på väg in i så allvarlig kriminalitet att ett mera långvarigt omhändertagande efter någon tid kan bli aktuellt. Syf-

Bihang till riksdagens protokoll 1969. 9 saml. 1 avd. Nr 10

tet är alltså att om möjligt bryta en brottsaktivitet, som till sist kan medföra ingripande påföljder av typen ungdomsvårdsskola, fängelse eller ungdomsfängelse. Vi förordar att en utredning om hithörande problem kommer till stånd.

Nuvarande förhållanden

Efter brottsbalkens ikraftträdande den 1 januari 1965 har möjligheterna att döma unga lagöverträdare till påföljd, som innebär frihetsberövande, inom kriminalvården starkt inskränkts. Brottsbalkens regler utgår således i princip från att åtgärder mot ungdomar i åldern 15—17 år skall ske inom barnvården. Den vanligaste påföljden i denna åldersgrupp, bortsett från böter, skall vara överlämnande till vård enligt barnvårdslagen. Den som är under 18 år skall endast i undantagsfall ådömas fängelse. Beträffande den som fyllt 18 men ej 21 år får fängelse användas bara när frihetsberövande är påkallat, främst av hänsyn till allmän laglydnad, eller då fängelse eljest anses lämpligare än annan påföljd.

Skyddstillsyn, vilken påföljd i b r o t t s b a l k e n närmast ersatt s. k. kvalificerad villkorlig dom, kan tillämpas även beträffande den som är under 18 år när detta är lämpligare än vård enligt barnvårdslagen. I *skyddstillsyn* kan ingå *anstaltsbehandling* under en tid av mellan en och två månader, dock endast i fråga om den som fyllt 18 år. Det kan nämnas att enligt den officiella kriminalstatistiken 48 procent av dem som fick anstaltsbehandling 1967 var i åldersgruppen 18—20 år, 36 procent i gruppen 21—24 år samt 16 procent 25 år eller mer. Ungdomsfängelse är enligt brottsbalken främst avsett för lagöverträdare i åldern 18—20 år, men får användas bl. a. för den som ej fyllt 18 år om sådan påföljd finnes uppenbart lämpligare än annan. Ungdomsfängelse avser emellertid ett mera långvarigt frihetsberövande och är därför, liksom övriga påföljder i brottsbalkens system, av mindre intresse i förevarande sammanhang.

Även enligt b a r n a v å r d s l a g e n (BvL) föreligger vissa möjligheter till korttidsbehandling inom anstalt. Sålunda kan enligt 36 § BvL den som omhändertagits för samhällsvård placeras på *ungdomsvårdsskola*. Enligt 66 § skall vården äga rum inom eller utom skolan. Vård utom skolan skall äga rum så snart det kan ske. Inga tids- eller åldersgränser har fastställts för övergången till sådan vård, ej heller andra villkor eller några närmare anvisningar, ägnade att binda skolans styrelse. Ungdomsvårdsskoleelever, vilkas kriminella belastning är relativt begränsad och för vilka anstaltsbehandling under kortare tid, cirka tre månader, anses tillräcklig, placeras i en särskild skola, Hammargårdens yrkesskola. Behandlingen där är liksom vid andra ungdomsvårdsskolor förenad med eftervård. Rörande ungdomsvårdsskolorna kan också nämnas att tiden för den vård inom skolan som inleder behandlingen successivt förkortats. Enligt en av socialstyrelsen gjord sam-

manställning uppgår sålunda den första vårdtiden inom skola för de elever, som utskrivits enligt 67 § BvL under åren 1963—1967, genomsnittligt till 270, 251, 246, 204 respektive 168 dagar. Vid beräkningarna har hänsyn icke tagits till de elever som utskrivits för avtjänande av straff enligt 67 § c BvL.

Ytterligare må här nämnas att barnavårdsnämnd enligt 30 § BvL kan besluta *omhändertagande för utredning* under högst fyra veckor. Syftet härmed är att barnavårdsnämnderna skall få tillfälle att vid behov utreda den unges förhållanden, innan beslut fattas om hans fortsatta behandling. Omhändertagandet behöver ingalunda följas av placering på ungdomsvårdsskola. Sålunda framgår av statistiska uppgifter som erhållits från socialstyrelsen att av 44 ungdomar, som under 1967 varit intagna för utredning vid Hammargårdens yrkesskola, 21 har återlämnats till barnavårdsnämnden för annan behandling än vård vid ungdomsvårdsskola.

Utländsk lagstiftning

I de flesta europeiska länder förefinns en bestämd motvilja mot att använda ovillkorliga frihetsstraff mot lagöverträdare under 18 år. I stället används i möjligaste mån olika uppfostrande åtgärder inom barnavårdens ram eller någon form av villkorlig dom. Beträffande lagöverträdare i åldern 18—21 år används däremot kortvariga, ovillkorliga frihetsstraff i ganska stor utsträckning. Sådana straff verkställs ofta i anstalter där de unga direkt eller indirekt kommer att påverkas i oförmånlig riktning av äldre kriminella. Bl. a. på grund härav har man i åtskilliga länder sökt nya vägar för korttidsbehandling av unga lagöverträdare. Detta har skett dels i fråga om sättet att verkställa vanliga fängelsedomar, dels vid utformningen av nya straffrättsliga påföljder som helt eller delvis ersatt de vanliga fängelsestraffen. Föregångsländer i det sistnämnda avseendet har framför allt varit England och Västtyskland.

Beträffande förhållandena i *England* är det främst det omhändertagande som sker i s. k. *detention centres* som är av intresse i förevarande sammanhang. Efter lagändring 1961 gäller att alla lagöverträdare i åldern 14—21 år som döms till kortvariga frihetsstraff skall placeras i *detention centres*. Sådant frihetsberövande avser en tid av 1—6 månader, i undantagsfall upp till 9 månader, med 3 månader som den i praktiken utan jämförelse vanligaste tiden. Anstalterna är slutna men skiljer sig klart från vanliga fängelser. De präglas av gruppaktivitet under sträng disciplin. Tempot är i alla avseenden högt uppdrivet och det ställs höga krav på de intagna i fråga om arbete, kroppsövningar och allmänt uppträdande. Ett minimum av förmåner bidrar också till att ge påföljden en fostrande och icke minst avskräckande karaktär. Stor vikt läggs emellertid numera också vid de personlighetsuppbyggande momenten. Bl. a. vid gruppdiskussioner försöker man få de intagna att förstå sin situation och de moraliska och sociala skyldigheter som möter dem vid frigivningen. I dessa strävanden deltar främst

de särskilda socialarbetare som man börjat knyta till anstalterna. Eftervård är numera obligatorisk.

I *Förbundsrepubliken Tyskland* (Västtyskland) används i stor utsträckning s. k. *Jugendarrest*. Jugendarrest förekommer i tre olika former. *Freizeitarrrest*, som innebär frihetsberövande under veckosluten eller motsvarande fritid under en period av 1—4 veckor, *Kurzarrest*, där omhändertagandet gäller en period av högst sex dagar, och *Dauerarrest*, där omhändertagandet är maximerat till 4 veckor. Jugendarrest är avsett för lagöverträdare i åldern 14—20 år vilka ännu icke fastnat i kriminalitet och används då fängelsestraff inte anses erforderligt för tillrättaförandet. Systemet, som bygger på mycket sträng disciplin, syftar till att rycka upp vederbörande. Den unga lagbrytaren vistas och arbetar i princip i enskilt rum i särskilda arrestlokaler i anslutning till domstolen. Den domare i ungdomsdomstolen som bestämt påföljden till ungdomsarrrest har ansvaret för verkställigheten och verkar själv bl. a. genom enskilda samtal för hans tillrättaförande. Vissa dagar kan behandlingen vara särskilt sträng med mycket begränsad mat-hållning och hårt sängläger. Eftervård i egentlig mening förekommer inte.

Betydande intresse i den kriminalpolitiska diskussionen har även de metoder för korttidsbehandling som prövats i en del stater i *USA* väckt. Mest känt torde vara det s. k. *Highfield-systemet* i *New Jersey*, som är avsett för lagöverträdare i åldern 16—17 år, vilka inte tidigare vistats på anstalt. Behandlingen är knuten till en villkorlig dom och äger rum i speciella anstalter under en tid av cirka 4 månader. Regimen är inte utpräglad disciplinär. Behandlingen bygger i hög grad på gruppdiskussioner och samtalsterapi. På dagarna är de intagna sysselsatta med arbete.

Här må även omnämnas att i *Norge* införts en speciell form av kortvariga frihetsstraff för unga lagöverträdare. Enligt en *Lov* den 9 april 1965 om straffrettslige åtgärder mot unga lovbrytarar kan den som är under 21 år ådömas ungdomsarrrest. Strafftiden är 60 dagar men kan om den unge sköter sig väl förkortas något. Systemet bygger på tre huvudprinciper, nämligen 1) regelbundet arbete, 2) fysisk aktivitet med sport och kroppsövningar samt 3) individuell påverkan, dels genom personlig rådgivning och samtal, dels genom grupperapi. Arbete och andra aktiviteter utförs i grupp. Påföljden är främst avsedd för ungdomar som förletts till kriminalitet genom dåligt sällskap eller begått brott av tanklöshet. Den är inte avsedd att ersätta utan snarare att vara ett alternativ till omhändertagande inom barnavården eller till villkorlig dom. På grund av avsaknad av lämpliga anstalter har systemet ännu ej trätt i kraft.

I detta sammanhang kan även nämnas att frågor rörande korttidsstraffen behandlats vid åtskilliga internationella möten under 1950- och 1960-talen. *Europarådets kriminalrättskommitté* (ECCP) avgav hösten 1965 en rapport som innehöll förutom en redogörelse för lagregler och praxis i olika länder i fråga om korttidsstraff vissa rekommendationer om användningen därav. Dessa rekommendationer godkändes sedermera av ministerrådet i form av en resolution (nr 25 år 1966) riktad till regeringarna i de länder som är medlemmar i Europarådet. I rekommendationerna tas inte avstånd från korttidsstraffen men understryks bl. a. vikten av att omhändertagandet

sker i speciella anstalter, där de unga kan erhålla en positiv och lämplig behandling, avskilt från äldre och mer belastade kriminella.

Tidigare riksdagsbehandling

Förslag att få det svenska reaktionssystemet kompletterat med en brottspåföljd av typen kortvarigt frihetsberövande har väckts vid flera tillfällen under 1950- och 1960-talen. Beträffande riksdagsbehandlingen av spørgsmålet före år 1968 torde utskottet få hänvisa till de redogörelser som finns intagna i första lagutskottets utlåtanden 1964: 14 och 1968: 41.

I motioner vid 1968 års riksdag väcktes motioner (I: 134 och II: 176) med samma hemställan och i huvudsak samma motivering som upptagits i nu förevarande motioner. I utlåtande över motionerna (nr 41) anförde första lagutskottet följande.

Som framgår av redogörelsen ovan förekommer i vårt land med stöd av bestämmelser i brottsbalken och barnavårdslagen vissa former av korttidsbehandling i anstalt för ungdomar som begått brott. Genom brottsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1965, har sålunda införts möjlighet att ådöma vissa lagöverträdare kortare tids anstaltsbehandling i samband med skyddstillsyn. Syftet med behandlingen har i balkens förarbeten angivits vara, förutom att förbereda vården i frihet, att medverka till att bryta den brottsliga aktiviteten och också att ge en allvarlig tankeställare. Påföljden har i stor utsträckning kommit att användas beträffande ungdomar; så t. ex. var nära 50 procent av dem som under 1967 fick anstaltsbehandling i denna form under 21 år. Användningsområdet är emellertid begränsat till personer som fyllt 18 år. När det gäller lagöverträdare i åldern 15—17 år ger barnavårdslagen möjlighet för barnavårdsnämnden att besluta omhändertagande för utredning under högst fyra veckor. En sådan åtgärd, som regelmässigt medför vistelse på ungdomsvårdsskola, kan i många fall för den som drabbas därav och för personer i hans omgivning innebära en tankeställare av samma art som arreststraff kan ge. Det bör också anmärkas att utredningen ofta leder till annan behandling än anstaltsvård. Också för dem som är inskrivna vid ungdomsvårdsskola förekommer kortvariga omhändertaganden. De elever, för vilka vård inom skolan under cirka tre månader anses tillräcklig, placeras sålunda i en särskild skola. Av stort intresse i detta sammanhang är även att tiden för den inledande vården inom skolan överlag successivt förkortats.

Det anförda visar enligt utskottets mening att det behov som den genom motionerna aktualiserade formen av frihetsberövande främst avser att fylla i erforderlig utsträckning är tillgodosett genom brottsbalkens och barnavårdslagens bestämmelser. De erfarenheter som hittills vunnits av detta regelsystem motiverar således inte steg i den av motionärerna önskade riktningen. Mot förslaget om utredning talar även att sakkunniga detta år tillkallats för en allmän översyn av den sociala vårdlagstiftningen, varvid också barnavårdslagens vård- och behandlingsmöjligheter skall omprövas. Vid dessa förhållanden kan utskottet icke tillstyrka bifall till motionerna.

I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionerna icke någon riksdagens åtgärd.

Utskottet

I motionerna hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen skall begära utredning om införande av en brottspåföljd av typen kortvarigt frihetsberövande i vårt reaktionssystem. Av motiveringen framgår att påföljden främst skulle komma till användning för ungdomar som är på väg in i en så allvarlig kriminalitet att ett mera långvarigt omhändertagande efter någon tid kan bli aktuellt.

Som framgår av redogörelsen ovan behandlade riksdagen i höstas motioner med samma yrkande. Utskottet framhöll i sitt utlåtande över motionerna att det behov, som den aktualiserade formen av frihetsberövande främst avsåg att fylla, i erforderlig utsträckning var tillgodosett genom brottsbalkens regler om anstaltsbehandling i samband med skyddstillsyn samt — i fråga om det yngre klientelet — genom barnavårdslagens bestämmelser om omhändertagande för utredning och intagning på ungdomsvårdsskola. Mot förslaget om utredning talade enligt utskottet även att sakkunniga under år 1968 tillkallats för en allmän översyn av den sociala vårdlagstiftningen, varvid också barnavårdslagens vård- och behandlingsmöjligheter skulle omprövas. I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionerna icke någon riksdagens åtgärd.

Någon omständighet som bör föranleda ett annat ställningstagande har icke inträffat under den korta tid som förflutit sedan frågan senast prövades av riksdagen. På grund härav avstyrker utskottet bifall till motionerna i nu förevarande del.

I enlighet med det anförda hemställer utskottet,

att förevarande motioner, I: 388 och II: 448, såvitt gäller utredning angående kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 februari 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Hjorth (s), Schött (m)*, Svanström (cp), Larfors (s) och Ernulf (fp)*;

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s), herrar Martinsson (s), Larsson i Norderön (cp), Sjöholm (fp), Oskarson (m), Jadestig (s)* och fru Jonäng (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Schött* och *Oskarson* (båda m), vilka ansett
dels att utskottets yttrande bort erhålla följande lydelse:

I motionerna ——— (lika med utskottet) ——— bli aktuellt.

Som framgår av redogörelsen ovan förekommer i vårt land med stöd av bestämmelser i brottsbalken och barnavårdslagen vissa former av korttidsbehandling i anstalt för ungdomar som begått brott. Genom brottsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1965, har sålunda införts möjlighet att ådöma vissa lagöverträdare kortare tids anstaltsbehandling i samband med skyddstillsyn. Användningsområdet är emellertid begränsat till personer som fyllt 18 år. När det gäller lagöverträdare i åldern 15—17 år ger barnavårdslagen möjlighet för barnavårdsnämnden att besluta omhändertagande för utredning under högst fyra veckor. Också för dem som är inskrivna vid ungdomsvårdsskola förekommer kortvariga omhändertaganden. De elever, för vilka vård inom skolan under cirka tre månader anses tillräcklig, placeras sålunda i en särskild skola.

De möjligheter till korttidsbehandling i anstalt, som den nuvarande lagstiftningen sålunda erbjuder, är enligt utskottets mening icke tillfyllest. Mot bakgrunden av den ständigt ökande och allt grövre brottsligheten synes behov föreligga av en reaktionsform som för unga lagöverträdare på ett mera påtagligt sätt klargör att samhället snabbt och med allvar reagerar mot brottslighet. Påföljden skulle väsentligen komma i fråga för ungdomar som är på väg in i allvarlig kriminalitet. Frihetsberövandet skulle tjäna som en stoppsignal och kunna bryta en brottsaktivitet som eljest efter någon tid kan medföra ingripande påföljder av typen intagning på ungdomsvårdsskola, fängelse eller ungdomsfängelse.

De olika frågor som sammanhänger med införandet av en dylik påföljd bör enligt utskottet bli föremål för särskild utredning. Viss ledning torde kunna erhållas av utomlands gjorda erfarenheter men angeläget är att påföljden avpassas efter våra förhållanden och vår kriminalpolitiska grundsyn. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt tillskapandet av effektiva regler som möjliggör att frihetsberövandet kan ske i nära anslutning till brottet.

dels att utskottet bort hemställa,

att riksdagen, med bifall till motionerna I: 388 och II: 448, såvitt nu är i fråga, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående införande i vårt reaktions-system av en påföljd av typen kortvarigt frihetsberövande.